

Белагаловы май
У фрэнчыку зялёнym.
Трыпутнік, затрымай
Мяне перад адхонам.
З агню і з каяція
Я зноў шукаю выйсця?
З жыцця і з небыцця
Ты выкрасаеш лісце.

У дадзеным уры́ку Яўгенія Янішчыц звяртаецца да прыроды і бытчам шукае выйсця са свайго цяжкога душэўнага стану. Безліч такіх прыкладаў, калі паэтка “размаўляе” з кімсьці, можна знайсці ў яе шматлікіх вершах: “сын, як заўсёды, акуратна рабі ўрокі...” (“На ўсякі выпадак”); “дзе згубіліся Вы, мой нязбытны кахраны?” (“Мяккі шэпат травы”); “якому дзіву молішся, жанчына?” (“Парыў”); “а-зір-ні-ся! Я побач стаю” (“На салаўінай вярсце”); “скажы мне: што я значу...” (“Калі агонь невыпадкова...”). Ва ўсіх гэтых творах Я. Янішчыц звяртаецца да нас нямым журботным крыкам сваёй души і праз пяшчотную размову незаўважна просіць у чалавечтва дапамогі, дабрыні і спагады. Яе звароты да ўсіх і да ўсяго цудоўна ўпісваюцца ў ту мову, якой яна карыстаецца.

Мова твораў Яўгеніі Янішчыц — гэта сапраўды жывая, трапяткая беларуская гаворка, у якой арганічна спалучаюцца дыялектныя слова і выразы з мовай літаратурнай, што надае вершам незвычайні каларыт і прыгажосць. Паколькі паэтка сама нарадзілася і вырасла на Палессі, там, дзе ціха нясе свае воды рака Ясельда, то, вядома, вялікую ўвагу ў творах яна таксама нацавала фальклору, прыказкам, прымаўкам.

Вельмі яскрава асаблівасці паэзіі Яўгеніі Янішчыц паказаны ў паэме “Ягадны хутар”: “Прывецік табе, сястрыца! Зайшоў — ты ж як ластаўка — віць! Ці, можа, бліжэй сталіца ўжо да сэрца ляжыць? Хацеў адарыць чарніцамі, набралі аж трывядры. Сёння ў бацькі здымай чарапіцу, завалія цяпер ў двары. А тут і ўборка падспела — забудзь, як звалася ноч. У вас, канешне, другое дзела: адпрацаўай — і рабі што хоч. Добра, што падсобілі шэфы, прыехалі з горада ўсё ж! Скасілі траву. Луг — як падэшва. Цяперака хлоіць дождж”.

У прыведзеным уры́ку Яўгенія Янішчыц бытчам зачытвае нам пісьмы звычайнага вясковага чалавека, свайго брата, каб непасрэдна паказаць важны ўдзел народнай гаворкі ў літаратурнай беларускай мове. У гэтым творы можна знайсці шмат дыялектных слоў і выразаў, якія не ўвайшлі ў актыўную лексіку нашай мовы. Да іх адносяцца і першапачатковыя слова “прывецік” і сказ “У вас, канешне, другое дзела: адпрацаўай — і рабі што хоч”. Праз гэтыя і шматлікі іншыя радкі аўтарка паэмы стылізуе сваю мову пад мову вясковых палешукоў, аўяднаўшы ўсё рыфмай і рымтам.

У “Ягадным хутары” паэтка выразна падкрэслівае шматзначнасць і паўнавартаснасць народнага слова ў сучаснай беларускай мове.

Асаблівасці вясковой гаворкі добра паказваюцца таксама і ў апавяданні Яўгеніі Янішчыц “Чобаты”. Гераіня твора — звычайнай сялянскай кабета Хвядора Загрудка — расказвае пра свайго

Прапануем увазе чытачоў рэферат Ірыны Пархоменкі.

ЯЎГЕНІЯ ЯНІШЧЫЦ РАЗМАЎЛЯЕ З КОЖНЫМ*

Трынаццаць гадоў мінула з той жахлівай пary, як адляцела ў вечнае небыццё наша славутая беларуская паэтэса Яўгенія Янішчыц. Гэтая жанчына, якая сустрэла на сваім вяку шматлікія выпрабаванні лёсу, у tym ліку і чалавечую зайздрасць, абразы, кіпні, да самага апошняга моманту свайго трагічнага жыццёвага шляху была верная Радзіме і роднаму беларускаму словаму.

Больш як за дваццаць гадоў плённай працы Яўгенія Янішчыц пакінула нам немалую літаратурную спадчыну. Перш за ўсё, гэта яе зборнікі вершаў “Снежныя грамніцы”, “На беразе пляча”, “Пара любові і жалю”, “Каліна зімы”, незакончаная паэма “Галалёд”, апавяданні “Чобаты”, “Прашу апублікаваць” і інш.

На маю думку, самае адметнае ва ўсёй творчасці Я. Янішчыц тое, што ў большасці сваіх вершаў яна бытчам размаўляе з тымі, пра каго ці пра што піша: з прыродай, з Радзімай, з кахраным, са сваім сынам... І гэтыя незаўважныя размовы заўжды падаюцца мне такімі мілагучнымі, цікімі, поўнымі цеплыні і пяшчоты, што на нейкі момант я пачынаю ўяўляць сябе на месцы тых герояў, з якімі яна вядзе гутарку. У выніку атрымліваецца, што Я. Янішчыц размаўляе ў сваіх творах і з чытачамі таксама. Прыклад адной з таких размоў — у вершы паэтэсы “Жывульнік”:

* Рэферат падаеца ў першапачатковым выглядзе. Зроблена гэта дзеля таго, каб чытачы маглі аб'ектыўна ацаніць плённай працы выкладчыкаў Нацыянальнага дзяржаўнага гуманітарнага ліцэя імя Я. Коласа і як вынік — высокі ўзровень работ іх навучэнцаў, сярод якіх і пераможцы рэспубліканскіх алімпіяд па беларускай мове, у tym ліку і Ірына Пархоменка. — Заўвага рэд.

мужыка Сцяпанку: “Аніц я яму не сказала. Толькі на другі дзень з раніцы, як тая кабылка ў вупражы, над балеяй стаяла да цёмнага. А ўсю адзежыну яго перамыла ў рапчай вадзе тро разы, ператаласкала, каб гэтай гримза грудастай (а каб ёй дыхаць не было чым!) не пахла, нават на мілімечер не пахла”.

Этые крыху наўшны і грубаватыя слова вясковай жанчыны, у якіх адчуваецца гарэзлівы і гумарыстычны настрой Я. Янішчыц, выклікаючы то невялікае спачуванне да герайні твора, то добразычлівую іронію. Удалае спалучэнне гумару і народнай гаворкі надае твору лірычны характар і надзяляе яго ўнутранай пазытычнасцю. Этые слова будуть разумець усе — і сяляне, і гараджане. Праўда, прачытае іх кожны па-свойму. Затое зусім па-іншаму, у канстраст “Ягадна-му хутару” і “Чобатам”, напісаны шматлікія іншыя вершы Яўгеніі Янішчыц: “Жораў ты, а я — сініца...”, “Ты пакліч мяне. Пазаві...”, “Запозна радасць, як даспелы яблык...”, “Сухі і маланкай апалены ствол...” і інш. Для іх ужо больш характэрная сучасная беларуская літаратурная мова, вялікая колькасць мастацкіх і моўных прыёмаў. Прыкладам аднаго з таких найбольш выбітных твораў з’яўляецца верш: “Жораў ты, а я — сініца...”:

Жораў ты, а я — сініца,
Нас абоіх бура б’е.
Разам нам не пасяліца,
Пасялюся — у табе!

Што за пільная павага:
Ані кроку — без вачэй.
Мёды п’ём, а душыць смага:
Што ні кропля, то гарчэй.

Што за вогненнае ічасце:
Скошан лёс, як сенакос.
Да цябе мне не прыласці —
Прыпадаю да нябёс.

У прыведзеным вершы актыўна выкарыстоўваючы эпітэты (“скошан лёс, як сенакос”, “душыць смага”); супрацьпастаўленні (“мёды п’ём, а душыць смага: што ні кропля, то гарчэй”); парапінанні (так, напрыклад, свой лёс паэтка парапіноўвае з сенакосам, каханага — з жоравам, сябес — з сініцай). Увогуле, трапныя і аргінальныя парапінанні людзей з птушкамі — характэрная рыса паэзіі Яўгеніі Янішчыц. Птушка — гэта вобраз чысціні, бессмяротнасці і высокага палёту, да якога так імкнулася паэтка, таму шырока выкарыстоўвала гэткія парапінанні ў сваіх творах: “і захацелася ў паэты, нібыта птушыцы ў вышыню” (“Паэтэса”); “[мама] сойка скрухі, перапёлка жалю, книгаўка маіх лірычных кніг” (“Мама і птушкі”); “Мужчынская лірыка... А ці не ў ёй, як чайка, крияле жанчына” (“Сухі і маланкай апалены ствол...”) і г. д.

Вельмі выбітным і знакамітym творам Я. Янішчыц у пазытычным і мастацкім плане з’яўляецца верш “Ты пакліч мяне. Пазаві...”, у мове якога адчуваецца столькі лірычнасці і глыбокага психалагізму, што наўрад ці яго радкі могуць каго-небудзь пакінуць абыякавым:

Ты пакліч мяне. Пазаві.
Там заблудзімся ў хмелных травах.
Пачынаеца ўсё з любві,
Нават самая простая ява.
І тады душой не крыва
На дарозе жыцця шырокай.
Пачынаеца ўсё з любві —
Першы поспех і першыя крокі.
Прыручаюца салаўі,
І змяняюца краявіды.
Пачынаеца ўсё з любві —
Нават ненавісце і агіда...
Ты пакліч мяне. Пазаві.
Сто дарог за маймі плячымы.
Пачынаеца ўсё з любві,
А інакші жыць немагчымы.

Бачым, што ў гэтым вершы Яўгеніі Янішчыц бліскуча выявіла сваё валоданне беларускай мовай, змагла простымі словамі дасягнуць адзінства паміж жывой прыродай і трапяктай чалавечай душой. Радкі верша “Ты пакліч мяне. Пазаві...” вельмі спеўчыя, мілагучныя і добра кладуцца на музыку. У творы таксама назіраецца часты паўтор сказа “Ты пакліч мяне. Пазаві”. Гэта яшчэ адзін эфектыўны прыём, ужыты Я. Янішчыц дзеля ўзмацнення экспрэсіі выказвання, дзеля найлепшага выяўлення пачуццяў і эмоций.

Дзіўна, але заўсёды, калі я чытаю гэты бліскучы верш паэтэсы, радок “Ты пакліч мяне. Пазаві” наводзіць мяне на думку, што сама Яўгенія Янішчыц заўсёды ўсіх клікала за сабою, да ўсіх звярталася, а цяпер, калі яе постаць ужо не прысутнічае фізічна ў гэтым свеце, яна хоча, каб людзі паклікалі яе.

У шматлікіх вершах паэткі назіраюцца не толькі паўторы апошніх радкоў слупка, але і паўторы асобных словаў: “слізкія, слізкія, слізкія сцежскі...” (“Галалёд”); “ты ўсё ляціш, ты ўсё лячэ ляціш” (“Калі змагла б, вярнула б я не слова...”); “якая я, якая я?” (“Якая я”). Усё гэта ў чарговы раз падкрэслівае мастацкі талент Яўгеніі Янішчыц, асабліва эмацыйнае і жывое гучанне яе мовы.

Адметным крокам у творчасці паэткі з’яўляючыся вершы, напісаныя з нагоды наведвання Злучаных Штатаў Амерыкі. Асабліва вылучаючыся сярод іх “Зварот да статуі Свабоды”, “Мэрлін Манро”, “Я — алкаголік”, “Эн Сэкстан”, “Эрнэст Хэмінгуэй” і інш. Тут — нечакана для чытача — замест прывычных тыпова беларускіх выразаў і выказванняў — часцяком сустракаюцца амерыканскія назвы, імёны, нязвыклія слова кшталту “хакі”, “секс-бомба”, “дэжын”, “ланч” і г. д. Пазней, у наступных вершах Я. Янішчыц таксама ёсьць слова замежнага паходжання, але паэтэса ўсюды ўжывае іх нібы з пагардай, падкрэсліваючы, што простыя людзі іх не ведаюць. Так, напрыклад, у паэме “Галалёд” Яўгенія Янішчыц піша:

Хтосьці падняў пытанне пра секс.
Нехта прадоўжыў пытанне.
А мне, як ваўчыцы, хацелася ў лес.
Ave, Каханне!
Хтосьці шалёна адстойваў секс.

(Бабка сексу не знала!) —
 Бабка не знала слова “прагрэс” —
 Але штогод раджала.
 Між жытама раджала, між лугаў...

У тэхнічных радках паэтка нібы паказвае, што жыццё людскае працягваецца само па сабе, а супермодныя слова ў лексіконе чалавека не робяць яго адметным і не надаюць дадатковай вартасці. І паміж радкоў гучыць яе зварот да нас: “Людзі! Памятайце пра сапраўдныя каштоўнасці!”.

Сама ж Я. Янішчыц заўжды ведала, што для яе з'яўляецца найбольш каштоўным. На працягу ўсяго свайго жыцця яна паказвала людзям паўнавартаснасць і веліч беларускага слова, адметнасць і непаўторнасць роднай мовы. Усю сябе, усю сваю творчасць паэтэса аддала Беларусі, роднаму краю. Вельмі праніzlіva тэма любові да Радзімы гучыць у вершы “Старана мая азёрная”:

Дай ласкавую руку...
 Старана мая азёрная,
 Хата светлая, прасторная.
 Двор у белым вішняку.
 Ці лячу сюды нараіца,
 Ці душу сваю пачуць, —
 Белы гусі, белы чаіцы
 Гаману са мной вядуць.

Колькі пяшчоты і цеплыні! А як ласкава Яўгенія Янішчыц называе сваю краіну: “Старана мая азёрная... старана мая былінная...”. Адразу відаць, што паэтка па-сапраўднаму адчула ў сабе майстэрства валодання роднай мовай і спасцігла шматлікія яе таямніцы.

Дарэчы, у творы “Старана мая азёрная” Яўгенія Янішчыц размаўляе з Радзімай. Таму варта яшчэ раз падкрэсліць тое, што з’ява такіх гутарак далёка не рэдкая і нават тыповая для творчасці паэтэсы.

Увогуле, ніколі не прытымліваючыся адзінных моўных нормаў, Я. Янішчыц добра ведала фальклор свайго палескага краю, актыўна ўжывала яго ў літаратурнай беларускай мове, надаючы ёй гэтым адметную сакавітасць. Вершы паэтэсы, такія мілагучныя і спеўныя (шмат іх ужо пакладзена на музыку), навечна застануцца нам у спадчыну. Праз іх захаваецца памяць пра Яўгенію Янішчыц, захаваецца і наша родная мова, якая ў яе творах стала сапраўдным узорам для малых паэтав.

Вось толькі саму паэтэсу мы не здолеем вярнуць назад з небыцця. Менавіта таму я, мабыць, ніколі не змагу чытаць яе творы без болю ў сэрцы. Жэні Янішчыц няма ўжо з намі, але чамусыці мяне не пакідае адчуванне таго, што і сёння яна нам штосыці гаворыць, а мы, сучасныя беларусы, таксама хочам з ёю размаўляць. І не толькі размаўляць! Нам хочацца стаць лепшымі, прыгаражэйшымі душой, больш уважлівымі да ўсяго, што побач. Нам хочацца нешта змяніць у сваім жыцці, павярнуць у лепшы бок.

Таму сёння, чытаючы творы Я. Янішчыц, я нібыта размаўляю з ёю, бачу перад сабой яе малады жыццярадасны твар і, здаецца, сама станаўлюся чысцейшай душою. І яшчэ я разумею: паэзія гэтай жанчыны застанецца ў майі сэрцы на заўсёды. З таго самага моманту, як я ўпершыню разгарнула кнігі “Снежныя грамніцы”, “Пара любові і жалю”, мяне кліча і заўжды будзе клікаць за сабою слова Яўгеныі Янішчыц.